

СТРУКТУРА ДЕРЖАВНИХ ВИТРАТ І ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ДОМІНАНТНІ ЧИННИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Замкевич Б.М.,

к.т.н., доцент

Білоцерківський національний аграрний університет

На початку ХХІ ст. проблема людського розвитку сприймається як ключова соціальна проблема, що стосується всіх сторін життя і має глобальний характер. Досліджено динаміку державних витрат і рівня тіньової економіки України як джерела формування сталого розвитку України. Розглядається сума державних витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону здоров'я, освіту, духовний та фізичний розвиток, охорону навколишнього середовища, а також заробітна плата як фактор людського розвитку' (ФЛР). У 2007-2010 роках при зростанні ФЛР зменшувався індекс людського розвитку (ЛР), а з 2010 року і далі при значному зменшенні ФЛР індекс людського розвитку майже не змінюється. Дослідженням встановлено, що між НР і рівнем тіньової економіки існує обернена залежність. В Україні в період 2002-2007рр. спостерігається очевидний тренд зростання ЛР при падінні рівня тіньової економіки, а в 2007-2012 рр. навтіки при зростанні рівня тіньової економіки ЛР зменшується. Економічне зростання, подолання корупції, оптимізація структури державних витрат і системи управління економікою з метою забезпечення комфортного життя українців термінова і важлива стратегія сталого розвитку України. На тактичному рівні управління визначено домінуючі напрямки забезпечення зростання індексу людського розвитку: екологічна турбота, підтримка охорони здоров'я, забезпечення духовного та фізичного розвитку. Показано, що корпоративна соціальна відповідальність держави є важливішим фактором стійкого економічного розвитку.

Якщо до недавнього часу вирішальним фактором виробництва була земля, а пізніше капітал, який сприймався як сукупність знарядь праці, то нині у все більшій мірі вирішальним фактором стає сама людина, тобто її здатність до пізнання, яке виявляється через наукове знання, її здатність до солідарності, її здатність вгадувати і задовольняти потреби іншого [1]. Інакше, вирішальною цінністю суспільства стає сама людина і її розвиток. При цьому велика увага приділяється шкоді якої зазнають внаслідок забруднення і погіршення якості довкілля трудові ресурси, трудовий потенціал суспільства і здоров'я людини. Дослідження Світового банку показало, що основним джерелом зростання ВВП у розвинених країнах є людський капітал. На його частку припадає 62,0% приросту ВВП, годі як виробничі фонди дають 16,0- 18,0% приросту, а природні ресурси 20,0 22,0%. Тому інвестиції у людський розвиток мають розглядатися вітчизняним бізнесом та державою як важливий чинник економічного піднесення, підвищення конкурентоспроможності підприємств і водночас як засіб гуманізації відносин між працею та капіталом, що в свою чергу сприятиме стабільності суспільства. Проблема людського розвитку сприймається як ключова соціальна проблема, що стосується всіх сторін життя і має глобальний характер. Від г либини і послідовності її вирішення великою мірою залежать перспективи розвитку кожної людини окремо, суспільства і цивілізацій. В основу вирішення названої проблеми покладена концепція сталого розвитку людства.

Концепція про людський розвиток опублікована ПРООН у 1990 році [2]. Одними із показників людського розвитку прийнято індекс людського розвитку (ЛР). Цей показник відображає рівень досягнень країн в найважливіших соціально-економічних сферах і виражає рівень задоволення матеріальних і культурних потреб особистості у забезпеченості споживчими благами, які характеризуються переважно кількісними показниками, абстрагованими від їх якісного значення (купівельна спроможність, дохід, обсяг споживання благ і послуг. рівень освіти, охорони здоров'я, культури і т.д.).

Динаміка рейтингів індексів людського розвитку деяких країн представлена в табл. 1. Характерно, що рейтинг США, країн Європейського Союзу, Білорусії і Російської Федерації щодо індексу розвитку людини за останні роки безперервно зростає, а рейтинг України зменшився на 12 пунктів - з 66 у 2005 році до 78 у 2012 році.

Таблиця 1

к * країна	Рейтинги індексів людського розвитку			
	2005	2010	2011	2012
Сполучені штати Америки	4	4	4	3
Японія	12	11	11	10
Польща	44	41	39	39
Білорусь	62	61	51	50
Російська Федерація	68	65	50	50
Україна	66	69	78	78

Примітки: побудовано автором з використанням даних [3, 4, 5].

Проблема підвищення якості життя людини є ключовим питанням державної політики /країни.

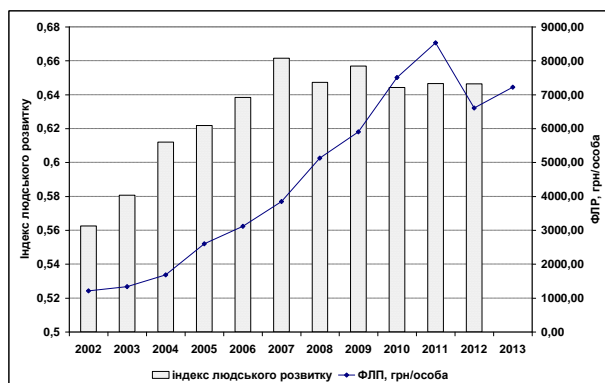
Виявлення визначальних чинників якості життя в умовах трансформаційних змін доякрової економіки і сталого розвитку можливо є актуальним завданням сьогодення, вирішення такого завдання дозволить конкретизувати стратегію економічного розвитку /країни до європейської інтеграції та прискорить соціалізацію української спільноти.

Усі моделі соціальної політики об'єднують три важливих аспекти економіки - якість життя, ефективність господарювання і справедливість, яка не допускає соціальної напруги. З дослідження в основу розрахунків індексів людського розвитку прийнято методуку, шубліковану в роботі Лібанової Е. (інститут демографії та соціальних досліджень імені Л.В. Птухи НАН України) [3], а також методуку Статистичного відділу ООМ [1, 3]. При обчисленні індексу людського розвитку приймалися до уваги наступні фактори: очікувана ривальність життя, купівельна спроможність населення, екологічний фактор, ознакою якого іривняного споживання води для побутово-життєвих потреб, здоров'я населення, творчий інтелект, ознакою якого прийнято фінансування наукових робіт, освіта населення і безпека його життя.

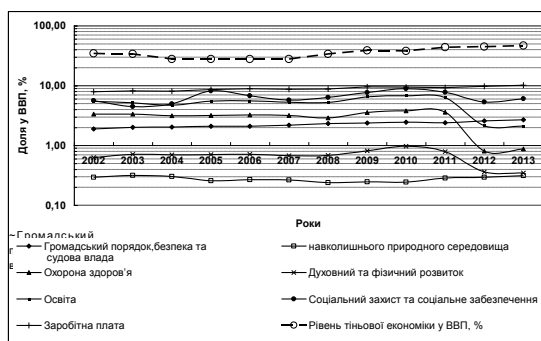
Головними джерелами людського розвитку є складові державних витрат на: соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону здоров'я, освіту, духовний та фізичний розвиток, охорону навколишнього середовища, а також заробітна плата, інакше все - фактор людського розвитку (ФЛР). Логічно зростання фактору людського розвитку ібумовлює зростання індексу людського розвитку, який можна сприйняти як критерій рівня і а. його розвитку. Але динаміка стану української економіки такої послідовної залежності тієї ідтверджує. Наприклад, у 2007-2010 роках при зростанні ФЛР зменшується індекс людського розвитку а з 2010 року і далі при значному зменшенні ФЛР індекс людського розвитку майже не змінюється (рис. 1).

З метою визначення причин такого стану досліджено динаміку усіх складових ФЛР (рис. 2). Зростання ФЛР у 2007-2010 рр. супроводжується зростанням рівня тіньової економіки, що пояснює падіння ІЛР з причини нецільового використання державних витрат і інтересах людей. При цьому зростання рівня тіньової економіки на порядок більше змін значень ФЛР, а тому навіть суттєві відносні зміни ФЛР після 2010 року не суттєво могли вплинути на ІЛР. В структурі державних витрат найменший рівень мають витрати на охорону навколишнього середовища і духовний та фізичний розвиток при невиправданому рівні витрат на забезпечення громадського порядку, безпеки та судової влади. При усуненні якою протиріччя навіть без зміни загальної суми витрат опосередковано можна досягти зростання ІЛР. Вирішення цього протиріччя лежить в площині ефективного управління [економічною і соціально-орієнтованою діяльністю]. Держава зможе забезпечити в

стратегічному плані стійкий розвиток при забезпеченні оптимального збалансування економічних і соціальних заходів на благо суспільства і на користь економічного стану. Корпоративна соціальна відповідальність мусить стати найважливішим фактором стійкого економічного розвитку.

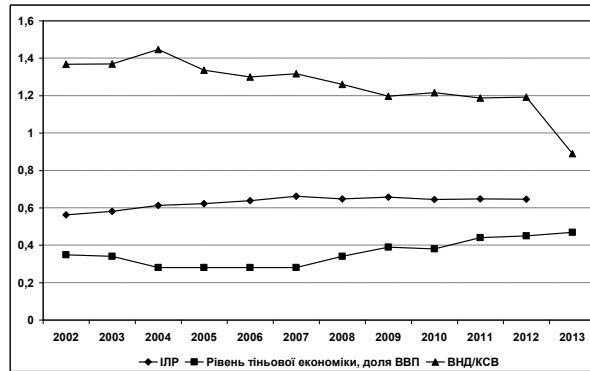

Примітка, побудовано автором з використанням даних [3, 4, 5, 6].
Рис. 1. Динаміка індексу людського розвитку і ФЛР

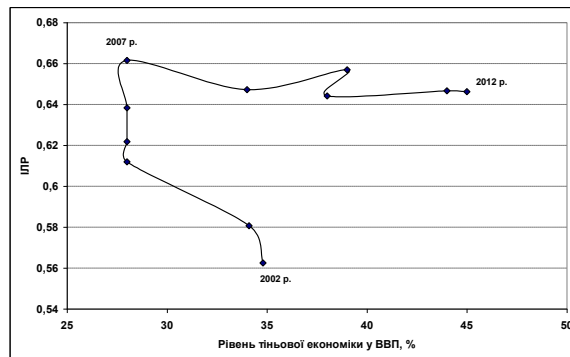
Примітка, побудовано автором з використанням даних [4, 5, 6, 7].
Рис. 2. Динаміка структурних елементів ФЛР і рівня тіньової економіки

Характерною ознакою економічного розвитку української економіки за останні десять років є зростання рівня тіньової економіки і падіння відношення вжитого наявного доходу до кінцевих споживчих витрат при вкрай низькому індексі людського розвитку (рис. 3). Отже, практичне зростання державних витрат трансформувалось в тінь, що підтверджує в цілому безвідповідальність бізнесу перед суспільством.

Примітка, побудовано автором з використанням даних [4, 5, (к 7)].

Рис. 3. Динаміка ІЛР, рівня тіньової економіки і відношення валовою наявною доходу до кінцевих споживчих витрат

Примітка: побудовано автором з використанням даних [3, 7].

Рис. 4. Залежність індексу людського розвитку від рівня тіньової економіки.

Дослідженням встановлено, що між ІЛР і рівнем тіньової економіки існує обернена залежність (рис. 4). В Україні в період 2002-2007рр. спостерігається очевидний тренд зростання ІЛР при падінні рівня тіньової економіки, а в 2007-2012 рр. навпаки – при зростанні рівня тіньової економіки ІЛР зменшується. У 2012 році в країнах з високим рейтингом ІЛР (наприклад, США, Польща) і в Україні доля споживчих витрат у ВВП майже однакові (в Україні навіть дещо вища), а за рейтингом ІЛР Україна значно відстає (показано в табл. 2). Таке протиріччя в економіці пояснюється з одної сторони значними кількісними відмінностями споживчих витрат, які в Польщі більші у 2,8 рази, а в США більші на порядок ніж в Україні, а з другої – значним розміром рівня тіньової економіки в Україні. Рівень тіньової економіки в Україні вищий ніж у Польщі – у два рази, а порівняно із США, приблизно у п'ять раз.

Висновки і перспективи. На початку XXI ст. загальні людські цінності стали пріоритетними у стратегічному плануванні розвитку держави, а ідеї сталого розвитку, що передбачають якісне, а не кількісне зростання і збалансованість у соціальному, економічному та екологічному аспектах, визначають їх основу. Системний підхід у вивченні проблеми збалансованого розвитку економіки в умовах економічних трансформацій є найбільш адекватним і зрозумілим.

Результатами проведеного дослідження встановлено, що економічне зростання, подолання корупції, оптимізація структури державних витрат і системи управління економікою з метою забезпечення комфортного життя українців – термінова і важлива стратегія сталого розвитку України. На тактичному рівні управління це стосується екологічної турботи, підтримки охорони здоров'я, забезпечення духовного та фізичного розвитку. Усі вітчизняні підприємства, банки, корпорації повинні зрозуміти важливість започаткування корпоративної соціальної відповідальності, як умови для європейської інтеграції держави.

Перспектива дослідження бачиться в розкритті поняття критерію стійкого збалансованого розвитку економічної системи з урахуванням встановлених в суспільстві поточних цінностей.

Список літератури.

1. Іван Павло. II [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.ji.lviv.ua/n19texts/encyklika.htm> – Назва з екрану.
2. Національна доповідь про людський розвиток 2011 р. Україна: на шляху до соціального залучення / Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Плуки НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України та Український центр соціальних реформ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/ua_95644NHDR_2011_Ukr.pdf. – Назва з екрану.
3. Замкевич Б. М. Людський розвиток і якість життя в Україні в умовах економічних трансформацій. Економіка та управління АПК: Зб. наук. праць / Вісцерків. нац. аграр. ун-т. – Біла Церква, 2011. – Вип. 6(89). – 204 с.
4. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – 416 С. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.president.gov.ua. – Назва з екрану.
5. Показники виконання Зведеного бюджету України за січень-грудень 2012-2013 років [Електронний ресурс] – Режим доступу http://www.minfin.gov.ua/file/link/392182/file/DBU_2BU.pdf. – Назва з екрану.
6. Індекс інфляції (Україна) [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://index.minfin.com.ua/index/inf/>. – Назва з екрану.
7. Національний інститут стратегічних досліджень. Тінюва економіка в Україні: масштаби та напрями подолання. [Електронний ресурс] – Режим доступу http://www.niss.gov.ua/public/File/2011_table/1201_dop_new.pdf. – Назва з екрану.
8. United Nations Development Program. Human Development Index and its components. [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://data.undp.org/dataset/Table-1-Human-Development-Index-and-its-components/wxub-qc5k> – Назва з екрану.
9. Summary Human Development Report 2013 The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World [Електронний ресурс] – Режим доступу http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2013_en_summary.pdf. – Назва з екрану.
10. Summary Human Development Report 2010 20th Anniversary Edition The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.indiawaterportal.org/sites/indiawaterportal.org/files/Human%20Development%20Report%20UNDP%202010.pdf>. – Назва з екрану.
11. Споживчі витрати домогосподарств України, 1990-2012 рр. [Електронний ресурс] – Режим доступу http://nauka.kushnir.mk.ua/makroekonomika/household_consumption_expenditure/household_consumption_expenditure_ukraine.html#t1. – Назва з екрану.
12. [Електронний ресурс] – Режим доступу. <http://tyzhden.ua/News/47715>. – Назва з екрану.
13. Рост теневой экономики в странах ЕС. Вся Европа и Люксембург. Выпуск 6(88), 2014. [Електронний ресурс] – Режим доступу. <http://www.alleurora.ru/rost-tenevoy-ekonomiki-v-stranach-es>. – Назва з екрану.
14. Тінюва економіка України. [Електронний ресурс] – Режим доступу http://kobzar.at.ua/news/tinova_ekonomika_ukrajini/2013-02-09-1693. – Назва з екрану.

8. United Nations Development Programme. Human Development Index and its components. [Internet]. Available from: <http://data.un.org/dataset/Table-1-Human-Development-Index-and-its-components>. [Accessed 15 October 2013].
9. United Nations Development Programme. Human Development Report 2013: The State of Human Development in the 21st Century. New York: United Nations Development Programme; 2013. Available from: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2013/state-of-human-development>. [Accessed 15 October 2013].
10. Sumner J. The Real Wealth of Nations: Pillars of Human Development. In: World Development Report 2004: An Updated Count of the World's Poor. Washington, DC: World Bank; 2004. Available from: <http://www.worldbank.org/poverty/human-development>. [Accessed 15 October 2013].
11. Сію і фінансові витрати домогосподарств в Україні за 2012 рік. [Internet]. Available from: <http://www.ukrstat.gov.ua>. [Accessed 15 October 2013].
12. {Електронний ресурс} Режим доступу. <http://www.ukrstat.gov.ua>. [Accessed 15 October 2013].
13. Російською мовою! в сфері економіки. Вся Європа і Люксембург. Висхідні тенденції. 2014. [Internet]. Available from: <http://www.eurostat.ec.europa.eu/ro/rost-tendevoy-ekonomiki-v-stranach-es>. [Accessed 15 October 2013].
14. Тінькова економіка України. [Internet]. Available from: <http://kobzar.at.ua/news/tinnykova-ekonomika-ukrajini>. [Accessed 15 October 2013].